

Строганов О. О.

КУЛЬТУРНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОТИРІЧЧЯ

Розглядаються основні теоретичні підходи до дослідження проблеми культурної глобалізації. Констатується, що глобалізація – це загальний та всебічний процес культурної, ідеологічної та економічної інтеграції держав, державних об'єднань, національних та етнічних спільнот, що являє собою супутнє явище сучасної цивілізації. Робиться висновок про багатоваріантність та неоднозначність процесу глобалізації культури.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, диференціація, культурна експансія, уніфікація.

Постановка проблеми. Поняття глобалізація ввійшло в сучасну наукову лексику і використовується для пояснення змін в різних сферах людської діяльності. Під глобалізацією розуміють процес, направлений на створення єдиного культурного, інформаційного, економічного та іншого простору. Слід зазначити, що глобалізація культури часто набуває форми не стільки організації єдності різноманіття, що забезпечується взаємодією різних культурних традицій, зразків та цінностей, скільки уніфікації культурних моделей. Ці контрасти породжують величезні хвилі міграції, змішування культур, народів, прагнення до збереження самотності та ідентичності розвиток гострих міжетнічних конфліктів. Одним із варіантів вирішення цієї проблеми могла б стати глобалізація культури, що розуміється як єдність різноманіття, плюралізм культурних форм у рамках єдиного універсального культурного простору. У цих умовах назріла необхідність у виробленні такого світогляду, який враховував би існуючі зміни та динаміку розвитку сучасного світу, однак при цьому не відторгав фундаментальні основи культурного минулого [1, с. 186].

Аналіз актуальних досліджень і публікацій Під поняттям «культурна глобалізація» ми розуміємо активізацію

культурних взаємозв'язків у світі, інтеграцію культур, що призводить до виникнення глобальної масової культури. Слід насамперед констатувати, що питання про поняття та природу цього всеохоплюючого процесу досі є відкритим у сучасній науковій літературі, незважаючи на пильну увагу з боку науковців. У зв'язку із цим заслуговують на увагу значні здобутки вітчизняних та західних науковців, які першими звернулися до дослідження проблем глобалізації і вже накопичили певні знання про цей феномен. Так, до числа найбільш значимих закордонних досліджень слід віднести праці З. Баумана, Дж. Сороса, Р. Робертсона, Д. Перкінса, Р. Нейдера, Р. Райта, Б. Дікона, М. Халса, П. Стабса, В. Нерсисянца, М. Марченка, Ю. Тихомирова та інших авторів. Одним із найбільш послідовних дослідників глобалізації з точки зору широкого підходу є М. Марченко. Вчений визначає глобалізацію з точки зору системного підходу як багатоаспектну та різнорівневу інтеграцію різноманітних державно-правових, економіко-фінансових і суспільно-політичних інститутів, що існують у світі, а також ідей, принципів, зв'язків, морально-політичних, матеріальних та інших цінностей, різноманітних відносин [6, с. 12]. Незважаючи на те, що в українській науковій думці ці проблеми розглядаються менш інтенсивно, окремі аспекти цього складного та суперечливого процесу висвітлено в роботах: Ю. Шемшученка, А. Колодія, Ю. Оборотова, Н. Оніщенко, О. Копиленка, В. Журавського, Л. Луць, М. Козюбри, О. Скрипнюка, О. Петришина, О. Зайчука, С. Стеценка, Н. Пархоменко, Л. Удовики, В. Денисова, В. Шапка та ін. Варто зауважити, що поступове запровадження терміна «глобалізація» в науковий обіг за даними різних джерел пов'язано з такими іменами зарубіжних вчених, як К. Ясперс, Т. Левіт, Дж. Маклін, Р. Робертсон. Як зазначають окремі наукові джерела, прийнято вважати, що термін «глобалізація» вперше з'явився у 80-х рр. XX ст. і був введений американським вченим Т. Левітом, хоча про глобальні проблеми почали говорити дещо раніше – наприкінці 60-х років [11, с. 8].

Таким чином, **метою статті** є розгляд проблем і протиріч розвитку культури в сучасному світі, що глобалізується.

Під глобалізацією, як правило, розуміється загальноцивілізаційний процес планетарного єднання різних сфер людської діяльності, який охоплює виробництво, технологію, фінанси, торгівлю, культуру, політичні та державні інститути. «Глобалізація є тенденцією сучасного світового розвитку, цей процес неможливо зупинити і важко коригувати, він відображає свого роду “рівнодіючу” різноманітних і різноспрямованих глобалізаційних сил світу» [2, с. 146].

Розглядаючи проблеми глобалізації культури, необхідно пам'ятати, що культура будь-якого соціуму є складною системою, що складається з традиційних та інноваційних культурних форм, субкультур, груп, етносів, релігійних конфесій тощо. В умовах глобалізації інноваційні культурні форми, як правило, є продуктом впливу країн-лідерів, які нав'язують менш розвиненим країнам свої культурні норми та зразки. Усі соціокультурні елементи конкретного суспільства об'єднуються в систему на основі загальнозначущих для соціуму цінностей. Консолідуючими основами суспільства, які згуртовують його суб'єктів в єдиний організм, є: спільність історії, економічного життя, психічних якостей мови, релігійних та моральних цінностей тощо. «Ці десятки спільних рис, властивостей культур різних народів, етносів, які дозволяють робити висновок про глобалізацію культури людства, отримали назву культурних універсалій» [10, с. 45–46].

Крім рис єдності, між елементами соціокультурної системи та між культурами в цілому, є певні відмінності, які при взаємодії у процесі глобалізації можуть набувати різних станів: від інтеграції до конфлікту. Найтиповішими видами конфлікту в сфері культури в умовах глобалізації є протистояння між традиційними та інноваційними напрямками розвитку.

«Говорячи про глобалізацію, слід враховувати, – справедливо зазначає В. Самохвалова, – що дане поняття може мати не тільки різні смисли, а й різні цілі, що визначає і різні ціннісні вектори цих різних смислів, і різну стратегію досягнення цілей» [9, с. 2–9]. Іноді глобалізація розуміється як організація єдності різноманіття, що забезпечується взаємодією різних культурних традицій та цінностей, для

їхнього збереження та збагачення змісту культурного середовища. В іншому випадку – як уніфікація культурних моделей, що з неминучістю означатиме й гомогенізацію культурного простору людства. «Іншими словами, у реальності інструментом глобалізації обирається другий варіант – одностороннього монологічного диктату, при якому відбувається витіснення, придушення культурою, взятою за зразок, усіх інших культур» [9, с. 9]. Можна погодитися, що сутність глобалізації принаймні в наш час, більш точно позначається поняттям «уніфікація», ніж поняттям «єдність різноманіття».

Відомий культуролог П. Малиновський, аналізуючи процес культурної глобалізації, виділив чотири соціокультурні тенденції: культурну поляризацію, культурну асиміляцію, культурну гібридизацію та культурну ізоляцію» [5, с. 23]. Культурна поляризація проявляється як взаємозалежність, породжена страхом взаємного гарантованого знищення, причиною виникнення якого може служити розрив у ступені розвитку економіки, брак зникаючих природних ресурсів, претензія на домінуючий вплив на ситуацію в світі та ін.

Наступною основною тенденцією, на думку П. Малиновського, є культурна ізоляція. Цей процес виявляється в ізоляції або самоізоляції держав, країн, культур тощо. Найчастіше такі заходи використовуються при захисті інтересів від внутрішніх або зовнішніх ворогів. «Початком процесу культурної ізоляції можуть служити зростання націоналістичних тенденцій, культурного фундаменталізму, влада авторитарних режимів тощо» [12, с. 9–12].

Для осмислення сутності глобалізації культури як суперечливого, багато-аспектного соціального явища необхідно розуміти, що «діалог культур історично виникає в процесі комунікації представників різних культур (національних та етнічних) або між субкультурами в межах визначеного просторово-часового континууму. Така взаємодія відбувається відповідно до норм культури, які традиційні для суб'єктів комунікації. Ці норми культури, як правило, мають символічний, знаковий характер» [7, с. 106]. У процесі глобалізації способи взаємодії різних культур досить різноманітні. Саме аналіз способів взаємодії культур у

процесі глобалізації, на думку авторів статті, є найбільш перспективним підходом, тому що дозволяє систематизувати всі можливі варіанти діалогу культур,

Дослідники виділяють, як правило, декілька основних способів взаємодії культур, внаслідок яких або збагачується соціокультурний досвід людей і співтовариств, або загострюються етнокультурні протиріччя. Найпоширеним способом взаємодії культур виступає акультурація, під час якої одна культурна система перебирає на себе властивості іншої культурної системи. Основними варіантами акультурації виступають: асиміляція, сепарація, маргіналізація та інтеграція тощо [8, с. 152; 3, с. 4].

Іншим способом взаємодії культур у процесі глобалізації виступає культурна експансія, яка являє собою розширення сфери впливу домінуючої культури поза початковими межами функціонування або державними кордонами. За своїм характером це процес односпрямований, він контролюється «ззовні», має насильницький характер і не потребує узгодження дій та принципів з іншою культурою.

Наступним способом взаємодії культур виступає культурна дифузія. Культурна дифузія – це спосіб взаємодії культур, який являє собою взаємне проникнення культур або запозичення культурних рис та комплексів з одного суспільства в інше. У процесі культурного запозичення між різними культурами, яке має переважно вибіркового характеру, може відбуватися обмін не тільки матеріальною культурою, але й науковими та технологічними ідеями, соціальними інститутами та організаціями, звичаями та традиціями, релігійними догмами та практиками, цінностями та нормами життя. Умовою культурної дифузії є готовність приймаючої культури до сприйняття нових елементів іншої культурної системи.

Найбільш конструктивною формою міжкультурної комунікації прийнято вважати синтез культур, який являє собою об'єднання культурно різних елементів: орієнтирів, цінностей, норм, типів поведінки, при якому виникає якісно інше культурне явище. Синтез має місце, коли «соціокультурна система приймає і освоює досягнення інших суспільств в сферах, які ви- являються

недостатньо розвиненими в ній самій, але при цьому зберігає власну, притаманну їй вихідну основу, яка дозволяє говорити про її самобутність, про здатність підтримання цілісності та стійкості» [7, с. 160].

Отже, є усі підстави стверджувати, що глобалізаційні тенденції в культурі є суперечливими й неоднозначними.

Сьогодні домінує і така точка зору, за якою ситуація культурної трансформації в контексті глобалізаційних процесів є деструктивною. Вона деструктує традицію, форму критичний дискурс, в якому національній культурі відводиться місце полігону експериментального випробування на міцність.

Таким чином, можна зробити **висновок**, що глобалізація культури в сучасному світі - це складний, суперечливий процес, в якому тенденції інтеграції та диференціації конфліктів та співпраці, універсалізації та партикуляризації не виключають одна одну, а є взаємно передбачаючими тенденціями розвитку. Тому не випадково, що дослідники часто обґрунтовують протилежні погляди на сутність глобалізації культури та тенденції її здійснення [4, с. 18]. Розглядаючи проблеми глобалізації, необхідно пам'ятати, що культура будь-якого соціуму є складною системою, елементами якої є традиційні та інноваційні культурні форми, субкультури різних спільнот, груп, етносів, релігійних конфесій тощо. Крім певних рис єдності, між елементами та між культурами в цілому існують певні відмінності, які при взаємодії суб'єктів у процесі глобалізації можуть набувати різних станів – від взаємопроникнення до конфлікту. У процесі глобалізації об'єктивно виникають комунікації між представниками різних культур або між субкультурами, внаслідок яких або збагачується соціокультурний досвід людей і спільнот, або загострюються етнокультурні протиріччя. Основними серед них є: акультурація, культурна експансія, культурна дифузія, синтез культур та ін.

Список використаних джерел :

1. Ареф'єва А. Ю. Глобалізаційні процеси в культурі сучасності. *Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр.* Ред. В. Вашкевич. – К. : Вид-во «Гілея». 2017. Вип. 116 (1). С. 185–189.

2. Герасіна Л. Глобалізація. *Політологічний енциклопедичний словник*. Ред. М. Требіна. Х. : Право. 2015. С. 146–148.
3. Даніелян О., Тараненко В. Культурологія : учебник. М. : ИНФРА-М, 2013. 239 с.
4. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. І. Ю. М'язова ; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2008. 18 с.
5. Малиновский П. В. Глобализация 90-х годов: время выбора (вступительная статья). *Глобализация – контуры XXI века : реферат. сб.* – М. : РАН ИНИОН, 2002. – С. 5–35.
6. Марченко М. Н. Государство и право в условиях глобализации. М. : Проспект, 2008. 400 с.
7. Назаретян А. П. Синергетика в гуманитарном знании. *Обществ. науки и современность*. 1997. № 2. С. 91–98.
8. Осипова Г., Садовська Н. Культура і діалог культур у контексті глобалізації. *Схід*. 2010. № 3 (103). С. 105–107.
9. Самохвалова В. И. Метафизика глобализации. От утопии к антиутопии. *Материалы постоянно действующего междисциплинарного семинара Клуба ученых «Глобальный мир»*. Ин-т мировой экономики и междунар. отношений, Ин-т микроэкономики. М. : Изд. Дом «Новый век», 2002. Вып. 11 (23). С. 2–9.
10. Смелзер Н. Социология : пер. с англ. М. : Феникс, 1994. – 688 с.
11. Стеценко С. Г. Васечко Л. О. Глобалізація та право: національний вимір: моногр. К. : Атіка, 2011. 132 с.
12. Хоффман С. Столкновение глобализаций. *Россия в глобальной политике*. Т. 1. М., 2003. С. 78–91.

Strohanov O. O. – Student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odessa National University named after I. I. Mechnikov.

Cultural Globalization: trends and contradictions

Studying globalization, we have to remember that for any society its culture can be

presented as a system of traditional, innovative, subcultural, ethnic, religious and other forms and features. Along with similarities between cultures, there are differences which may vary from interpenetration to conflicts. Under globalization we can observe development of communication between representatives of various cultures and subcultures, as a result of which social and cultural experiences of people and groups could either enrich or cause strong ethnic and cultural contradictions. Among them there are a-culturisation, cultural expansion, cultural diffusion, synthesis of cultures and others. In the modern world globalization of culture is complex and contradictory: integration and differentiation of conflicts and cooperation, unification and separation do not exclude each other but mutually benefit cultural development. Therefore we can observe so different and in many ways contradictory studies on globalization of culture and its realization.

Key words: globalization, integration, differentiation, cultural expansion, unification.

*Рекомендовано до друку
– д. політ.н., професором Попковим В. В.*

Стаття надійшла в редакцію 31.12.2018.